

Naslov članka/Article:

TABORI NA SLOVENSKEM IN DRUŽBENE RAZMERE V ŠESTDESETIH LETIH 19. STOLETJA

RALLIES ON SLOVENIA'S TERRITORY AND SOCIAL SITUATION IN
THE 1860S

Avtor/Author:

Dr. Dragica Čeč

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 2/2018, letnik 26

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2018

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Dr. Dragica Čeč

Znanstveno-raziskovalno središče Koper

TABORI NA SLOVENSKEM IN DRUŽBENE RAZMERE V ŠESTDESETIH LETIH 19. STOLETJA

Dr. Dragica Čeč

Science and Research Center of Koper

RALLIES ON SLOVENIA'S TERRITORY AND SOCIAL SITUATION IN THE 1860S

POVZETEK

Tabori kot množična politična zborovanja so predstavljali prelomnico v političnem delovanju Slovencev. Igrali so tudi pomembno vlogo pri politični uveljavitvi slovenskih politikov po volitvah leta 1867. Na zborovanjih se je širila ideja Zedinjene Slovenije, ki so jo prej poznali ozki krogi politično aktivnih ljudi. S spodbujanjem kolektivnih čustev med tistimi, ki niso znali brati in do katerih niso prišli časopisi in knjige, so na taborih uspeli uveljaviti slovensko identiteto kot sestavni del identitete podeželskega prebivalstva. Navdušili so jih – sicer v omejenem obsegu – za slovenske simbole in barve (zastavo), ki so postali sestavni del dogodkov tudi na podeželju. Za opustitev kolektivnih množičnih zborovanj pa je bila poleg politične usmeritve dunajske vlade pomembna tudi radikalizacija dela podeželskega, deloma pa tudi mestnega prebivalstva, ki se je zapletalo v konflikte in javno nasilje z Nemci. Na Kranjskem pa se od leta 1867 do 1871 ne sme prezreti niti političnega nasilja, ki so ga izvajale zlasti politične oblasti na nižji stopnji.

Ključne besede: tabori, politične razmere, gospodarske razmere, obdobje 1868–1871, politično nasilje

ABSTRACT

Rallies, i.e., mass political meetings presented a turning point in the political practice. They played an important role in the strengthened role of Slovenian politicians after elections in 1867. Such rallies were used for spreading the idea of a united Slovenia, which was formerly only known in small circles of politically active individuals. By encouraging collective emotions among those who could not read and had not received newspapers and books, such rallies helped strengthen Slovenian identity in rural folk. The people – albeit in limited numbers – were enthusiastic about Slovenian symbols and colors (the flag), which became a part of every rural event as well. Collective mass rallies were put to an end due to political orientation of the Vienna government and the radicalization of the rural, partly city folk, which were quite often in conflict with the Germans that even lead to public violence. We should not overlook political violence which was carried out in Carniola between 1867 and 1871 by lower political authorities.

Keywords: rallies, political situation, economic situation, the period between 1868 and 1871, political violence

UVOD

Tabori so bili množična politična zborovanja in so predstavljali prelomnico v političnem delovanju Slovencev. Odražali so tudi pomembno vlogo pri politični uveljavitvi slovenskih politikov po volitvah leta 1867. Na zborovanjih se je širila ideja Zedinjene Slovenije, ki so jo zares poznali le ozki krogi politično aktivnih ljudi. V obdobje treh let, ko so zaradi političnih pritiskov določene dežele bolj kot druge zaznamovali tabori (1868–1871), naj nas pospremijo otroški spomini pozneje znanega slovenskega politika, pravnika in intelektualca Henrika Tume. Henrik Tuma je bil sin Čeha in Slovenke iz okolice Ljubljane, družina pa je živela v glavnem mestu Kranjske, ki naj bi bilo najbolj slovensko med vsemi večjimi mesti. Oče se je imel za Slovana in je aktivno podpiral slovensko politiko. Svoje otroške spomine je sicer pisal kot odrasel politik, zato jih zaznamuje kritičen pristop odraslega intelektualca, ki določene otroške spomine interpretira skozi svoje poklicne izkušnje in nazore, pa tudi pod vplivom svoje politične in osebnostne naravnosti. V času tabora v Vižmarjih je obiskoval obvezno šolo v Ljubljani. Leto pred tem je iz slovenske odšel v četrti razred nemške osnovne šole, ki se je je spominjal tako kritično: »*Učitelj je bil z menoj sploh precej krivičen in mi je dal čutiti, ta sem edini trd Slovenec v šoli.*«¹ Kritika odraslega človeka, ki na poseben način vrednoti svoje spomine, se kaže predvsem v ocenjevanju nastopov posameznih politikov: »*Tudi tabora v Vižmarjih se spominjam. Bilo je spomladi, v maju, in tabor je motila velika ploha. Bilo je **neznansko** veliko ljudi. Preril sem se prav pod oder. Imel sem sicer komaj enajst let, pa sem bil ves zavzet za politično agitacijo.*»² Govorili so dr. Bleiweis, dr. Vošnjak, dr. Tonkli, dr. Zarnik, dr. Razlag in dr. Costa.«³

Glavna značilnost taborov kot množičnih političnih shodov je bila, da so nanje vabili tudi ljudi brez volilne pravice, ki jih je bilo več kot tistih z volilno pravico in največ na podeželju, kjer je bilo tudi največ slovensko govorečega prebivalstva. Glavni organizatorji so se zavzemali tako za širjenje kulture množičnih političnih zborovanj kot za pravico do nekega plebiscitu podobnega izražanja mnenj čim večjega števila ljudi. Zagovarjali so namreč idejo, da mora o določenih vprašanjih odločati čim širši krog državljanov. Razlike med posameznimi družbenimi skupinami/stanovi so bile zelo velike in ideja, da imajo tudi ljudje, ki so na družbeni lestvici najnižje, pravico do odločanja o pomembnih vprašanjih, še zdaleč ni bila sprejeta med političnimi elitami. Ker so bile politične pravice v tem času tudi zgodovinsko pogojene, so prvaki slovenske politike zgodovinsko utemeljenost takšnega zelo širokega načina izražanja politične volje in političnih pravic iskali v vaških samoupravah. A so hkrati zagovarjali tudi moderne usmeritve demokracije, kot opozarja J. Vošnjak: »*Poslanci so od ljudstva izvoljeni; morajo tedaj ljudstvo zastopati in se vedno tako vesti, kakor ljudstvo želi, ki jih je izvolilo. Zato so tabori tako imenitni in če ravno nimajo pravice postav (to je zakonov) sklepati, imajo vendar velik vpliv na postavodajo (to je zakonodajo). /.../ Čim več ljudi se zbere, tem večjo veljavo imajo sklepi.*«⁴

Pred Slovenci so v habsburški monarhiji množična politična zborovanja na prostem prirejali že Čehi in zato so v prvi polovici leta 1868 ideje po organiziranju javno spodbujali kar trije slovenski politiki: predsednik čitalnice v Mariboru Matija Prelog, v Ljubljani Fran Levstik ter ljubljanska čitalnica, ki je zelo razvila slovensko kulturno življenje in ki je že prej prirejala množične kulturne prireditve na prostem. Zaradi velikega političnega pritiska so tabori kot množični politični shodi skoraj povsem zamrli do leta 1892, izjema je bilo Primorje, kjer so pozneje organizirali nekaj množičnih političnih zborovanj, ki jih pogosto ne štejejo med prve tabore.⁵ Ker je po letu 1892 zaradi širjenja volilne pravice in

¹ Tuma, Iz mojega, str. 29.

² Propagando.

³ Tuma, Iz mojega, str. 43, 44.

⁴ Vošnjak, Slovenski, str. 1–2.

⁵ Prim.: Taborsko gibanje.

nastanka ideološko različnih strank organiziranje množičnih političnih shodov postalo popularno, so takrat že staroste mladoslovencev kar tekmovali, kdo je imel več zaslug za organizacijo prvih taborov.⁶

POLITIČNE OKOLIŠČINE SREDI 19. STOLETJA

Tabore in njihov pomen lahko razumemo šele, ko poznamo politične, gospodarske, pravne in kulturne okoliščine, v katerih so bili organizirani. Sredi 19. stoletja je bilo ozemlje današnje Republike Slovenije še vedno razdeljeno na več dežel. Vse dežele, v katerih so živeli Slovenci, so bile jezikovno mešane. Ozemeljsko je samo ena od dežel – Kranjska, ki je zajemala osrednji del današnje Slovenije (Notranjsko, Gorenjsko, Dolenjsko) pokrivala ozemlje, ki danes skoraj v celoti pripada Republiki Sloveniji, v njej pa je živela le dobra tretjina vseh slovensko govorečih ljudi. Vse preostale dežele so pokrivala področja, ki je danes razpeto med Republiko Slovenijo in sosednje države: Istra med Hrvaško, Italijo in Slovenijo; Goriška med Italijo in Slovenijo; Koroška in Štajerska pa med Avstrijo in Slovenijo. Na Štajerskem je živelo 32 % Slovencev, 16 % v Primorju, ki pa se je spet delilo na tri dežele: Goriško z Gradiščansko, Istro in Trst. Na Koroškem jih je živelo 10 %, v dveh županijah, ki sta bili upravni enoti na Ogrskem, pa je živelo še 4 % prebivalstva. S porazom proti Italiji leta 1866 in izgubo Beneške Slovenije se je končala tudi simbolična povezanost vseh Slovencev znotraj iste politične tvorbe, četudi je bil že prej kulturni in izobraževalni položaj Beneških Slovencev slab. Predstavljali pa so 2 % slovenskega prebivalstva. Istega leta je bila habsburška monarhija poražena še v vojni s Prusijo, kar je pokopalo njene politične upe po prevladi v nemškem prostoru. Politični pritiski na Papeško državo so tik pred njenim zlomom in vključitvijo v Italijansko kraljestvo (1870) vodili tudi k odpovedi konkordata, torej pogodbe med habsburško monarhijo in Papeško državo leta 1870,⁷ a so predstavljali samo konec že prej začetega procesa ločitve. S šolskim zakonom pa so Cerkev že leta 1869 izločili iz šolske uprave, saj se je šolska mreža že tako okrepila, da je lahko postala samostojna, preveliko vključevanje Cerkve v šolo pa tudi ni bilo več skladno z liberalnimi zakoni, sprejetimi konec leta 1868. To vprašanje je po letu 1870, še bolj pa po letu 1872 vodilo tudi do večje politične delitve med konservativnimi in liberalnimi politikmi, ki pa še ni prihajala v ospredje pri organizaciji taborov. Četudi je glavno pobudo za tabore dala mlajša generacija slovenskih politikov – **mladoslovenci** –, so na njih sodelovale vse generacije slovenskih politikov različnih političnih usmeritev. To je bila po mnenju slovenskih zgodovinarjev tudi zavestna odločitev organizatorjev.

Družba je bila sredi 19. stoletja še vedno ostro razdeljena na posamezne družbene skupine, ki so se ločile tudi v politični organizaciji: plemstvo, meščanstvo (izobraženci: uradniki, učitelji in drugi izobraženci), »tradicionalne« meščane (obrtnike in trgovce ter nov sloj lastnikov tovarn) in kmete. Vojaki in vojaška poveljstva so predstavljali družbeno skupino s svojo organizacijo in strukturo, ki so jo urejali zakoni, ki so veljali samo zanje. Na podeželju so bile ekonomske razlike med posameznimi »kmeti« zelo velike. V deželne zbornice je bila večina poslancev izvoljena na volitvah, nekateri pa so postali poslanci brez volitev na podlagi svoje funkcije (t. i. virilisti), npr. rektorji univerz in škofi.

V dobrih dvajsetih letih se je večinsko prebivalstvo – kmetje – soočilo z različnimi spremembami, ki so zaznamovale njihovo gospodarstvo in tudi aktivnosti v javnem življenju: z **zemljiško odvezo** so v svojo last dobili zemljo, tudi gozdove. A z lastništvom so prišli tudi novi finančni in pravni pritiski: večali so se davki, tako zaradi povečanih potreb države

⁶ Vošnjak v svojih spominih tako povzema kar cele povedi in misli iz propagande, ki so jo ob taborih širili v slovenskem časopisu. Poleg tega pa tudi v posebni brošuri, ki jo je napisal v zagovor tem množičnim shodom leta 1868, ko je bila njihova organizacija posebej ogrožena: »Slovenski tabori! Kadar se spominjam te najkrajše dobe naše narodne zgodovine, širi se mi srce od radosti in vselej na novo preživim ure vzvišenega narodnega navdušenja, katero je takrat prešinjala govornike in tudi v prostem narodu vzplamtevalo, da je res v takih trenutkih pripravljen bil vse žrtvovati za svoje narodne pravice. Tu je stala na odrih posvetna in duhovna inteligenca v nerušeni edinosti, združena v bratovski ljubezni, pred odrom pa na tisoče in tisoče mož in tudi žen, ki so vsi napeto poslušali govornike in jim pritrdjevali z glasnimi klici. In ideje, tu izrečene, so se širile od hiše do hiše in dotedaj nezavedno ljudstvo je začelo samo sebe spoznavati in čutiti krivice, ki se mu gode. Stoinstoletna sužnost je bila zamorila v njem vsako samozavest in apatično se je vdajalo svoji usodi. Vso gospodo je dotlej slišalo le nemško govoriti, iz uradov je dobivalo le nemške spise. In zdaj naenkrat je videlo na odru doktorje in profesorje, meščane in tržane, sploh može vsakega stanu, ki so govorili k njemu v njegovem jeziku, le čistejšem in gladkejšem, ne popačenem po nemčizmah. Govorili so mu o splošnih človeških in narodnih pravicah in zdaj je šele prav spoznalo krivice, ki se mu gode.« (Vošnjak, Spomini, Drugi zvezek, str. 22.)

⁷ Konkordat so bistveno omejili že s tremi majskimi zakoni leta 1868.

zaradi vojn kot tudi zaradi povečanih potreb dežel (gradnja šol ...). Tako so slovenski politiki menili, da tudi upravni aparat viša davke, ki so bili v ospredju prvega javnega poziva slovenskim intelektualcem in politikom za organizacijo taborov, objavljenega 25. 6. 1868 v Slovenskem gospodarju.⁸

Vsaj bogatejši kmetje so pogostejše odhajali na volitve. Zaradi volilne pravice je velik pomen dobila politična propaganda in še bolj kot prej so spodbujali branje časopisov. Zaradi vedno večjega števila šol se je večalo tudi število pismenih, vsaj bralna pismenost odraslih, četudi se je stopnja pismenosti prebivalcev občutno povečala šele na prelomu v 20. stoletje, ko je bilo v posameznih okrajih pismenih že več kot 50 % prebivalcev. Obvezno obiskovanje šole, ki so ga zahtevali že od leta 1774 za vse otroke, se več desetletij ni dosledno izvrševalo, saj je primanjkovalo šol in učiteljev. Po slabih stotih letih, sredi 19. stoletja, pa je šola vendarle vedno bolj postajala obveznost vseh deklic in dečkov. S spremenjenim obdavčevanjem po letu 1848 je velika bremena gradnje šol, ki so padla na dežele, prevzelo podeželsko prebivalstvo. Treba je sicer dodati, da so kar nekaj šol zgradili tudi z donacijami bogatih posameznikov. Nekateri slovenski zgodovinarji menijo, da so tabori ljudi ozavestili glede odnosa do slovenskega jezika. V samo devetih letih (1862–1871) je število članov Mohorjeve družbe zraslo s 1.620 na 17.395.

Srečen Slovenec, karikatura ponazarja davčne obveznosti.

(Vir: Brenčelj 1883, št. 7, hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.)

DRŽAVNA POLITIKA V ŠESTDESETIH LETIH

Državna politika in tudi odnos do Slovencev kot politične entitete z majhnim številom glasov v sicer (omejeni) demokratični parlamentarni ureditvi sta bila odvisna od njihovega povezovanja z večjimi narodi. Prav vsi narodi so bili razdeljeni v več dežel. V državnem zboru so imeli največ poslancev med osmimi narodi v monarhiji Nemci – 60 %. Slovanski poslanci (Čehi, Slovaki, Slovenci, Hrvati) pa so predstavljali 34 % poslancev.

Na vzvode političnega povezovanja so v šestdesetih letih vplivale tudi zunanje politične okoliščine. Posebej negotove politične razmere so bile v sosesčini. Leto 1867 je bilo leto velike politične zmage, a tudi čas skrbi. Po vojni s Prusijo je habsburška monarhija izgubila Beneško Slovenijo. Politiki so se bali tudi politične, ekonomske in gospodarske moči drugih držav, menili so namreč, da je Prusija tako močna, da lahko spodbudi raz-

⁸ Slovenski gospodar, 25. 6. 1868.

Plakat za pivški tabor na Kalcu poleg Zagorja z dne 9. maja 1869.

(Vir: Notranjski muzej Postojna.)

pad habsburške monarhije, ki bi ga lahko »razgrabili« Nemčija in Italija. Negotove zunanje politične okoliščine so zato leta 1867 privedle do sporazuma z Madžari ter delitve habsburške monarhije na dva dela, ogrskega in avstrijskega, in vzpostavitve novih političnih razmerij med posameznimi deli monarhije, t. i. dualizma. Ta sporazum pa ni uredil razmerij med številnimi drugimi narodi Avstro-Ogrske, kot se je po uvedbi dualizma imenovala habsburška monarhija. Za dualizem je bilo značilno, da sta državni »polovici« imeli skupno zunanjo politiko, vojsko, enoten gospodarski prostor ter vladarja. Vsaka polovica je imela svojo upravo, skupne zadeve sta reševali parlamentarni delegaciji, ki sta zasedali enkrat na Dunaju, drugič v Budimpešti. A zaradi nedorečenosti pogodbe oziroma celo različnih verzij pogodbe v različnih jezikih je vsaka stran nekoliko po svoje razlagala ureditev države.⁹

Sporazum z Madžari je bil odgovor na zaostrene politične razmere, a so ga preostali narodi v monarhiji razumeli kot pogodbo med Nemci in Madžari in kot konec sanj po enakopravnosti vseh preostalih šestih narodov, ki so živeli v monarhiji. Menili so, da so kot narodi postali drugorazredni (Čehi s svojo krono, Italijani, Poljaki, Hrvati) ali pa celo tretjerazredni (Slovenci, Slovaki, vojvodinski Srbi ...). Dualizem (združitev slovanskih narodov) in tako razdelitev monarhije na tri dele je postal logična politična želja in zahteva Slovanov. Predstavljal pa je tudi začetek delitev političnih nazorov med Slovenci, kjer so predvsem mlajši zagovarjali zelo radikalno držo, ki so jo v državnem zboru zavzeli Čehi. Prav zaradi ideje o

povezovanju Slovanov so na nekatere tabore vabili tudi bližnje slovansko prebivalstvo: na tabor v Kalcu (pri Zagorju/Pivki) so prišli prebivalci iz okolice Reke, lokalni uradnik iz Kastava je bil eden od govornikov na taboru na Kalcu. Južna železnica je celo znižala vozovnice za pot iz Zagreba. V Kastavu pa so leta 1870 organizirali svoj tabor, v mejni Ormož so leta 1869 vabili tudi Hrvate, ki so tabor tudi množično obiskali.¹⁰ Na enem od zadnjih taborov in prvem v Istri pa so organizatorji pozvali tudi k organizaciji taborov v hrvaškem delu Istre.

DRUŽBENE, POLITIČNE IN GOSPODARSKE RAZMERE

Za večji del prebivalstva habsburške monarhije je druga polovica 19. stoletja prinesla številne spremembe. V začetku šestdesetih let, 12 let po tem, ko so z **zemljiško odvezo** kmetje dobili **v svojo last vse premoženje**, so bogatejši med njimi, tisti, ki so plačevali dovolj davka državi, prvič stopili na **volišča**, in sicer leta 1861. Veljala je omejena volilna pravica samo za polnoletne moške, ki so plačevali bodisi dovolj davka ali so bili dovolj visoko izobraženi. Ker družba še ni bila enakopravna, so bili glede na svoj družbeni status, ki sta ga določali bodisi velikost premoženja bodisi izobrazba, razdeljeni **v različne skupine volivcev** – t. i. volilne kurije. Volilno pravico je imelo le okoli 6 % prebivalcev, ki

⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 127.

¹⁰ Prim.: Vošnjak, Slovenski, str. 11, 14, 15.

so imeli avstrijsko državljanstvo. V največji od volilnih skupin – kmečki ali splošni kuriji – so volilni upravičenci po občinah volili t. i. volilne može, enega na 500 prebivalcev. Šele ti pa so izvolili točno določeno število poslancev. Volitve niso bile tajne: vsak je moral priti na volišče ob točno določeni uri in povedati, za koga voli. Preostale tri volilne skupine oziroma volilne kurije so sestavljali: prvo mesta, drugo obrt in trgovina, tretjo pa veleposestniki, ki so volili svoje poslance. Število poslancev v posamezni volilni skupini ni bilo sorazmerno deležu volivcev, ki so ga izvolili. Najmanj poslancev so glede na število volivcev v njej izvolili v kmečki volilni kuriji. Tudi glede načina volitev in možnosti, da v kurijah z manj volivci volijo ženske, so bile volitve odvisne od posamezne kurije. V času taborov so vsaj v veleposestniški kuriji ženske lahko volile ponekod same, drugod pa prek pooblaščenec. Le nekaj let po taborih so v nekaterih deželnih zbora (tudi na Kranjskem) povsem odpravili žensko volilno pravico v posameznih volilnih skupinah. Obenem pa je bilo največ prebivalcev brez volilne pravice ravno med podeželskim prebivalstvom. V preostalih volilnih skupinah so volivci neposredno volili poslance v deželni zbor, mejo volilne pravice sta določali višina plačanega davka ali določena stopnja izobrazbe (uradniki in učitelji ter univerzitetno izobraženi posamezniki). Tako so volili leta 1861, ko so potekale prve volitve v nove deželne zbore, nov avtonomni organ, ki ga je s posebnim zakonom uveljavil cesar Franc Jožef. V tem prvem deželnem zboru so v vseh deželah, kjer je živel slovensko govoreče prebivalstvo, imeli večino Nemci ali Italijani, tudi na Kranjskem. Največji uspeh so slovenski poslanci doživeli v slovenskih občinah na Goriškem, a niso imeli večine v deželnem zboru. Leta 1867 so potekale druge volitve v deželne zbore, ki so z večino v slovenskih delih dežel pomenile tudi politično utrditev slovenskega naroda ali kot je v politični propagandi zapisal V. Zarnik, eden od slovenskih politikov ob volitvah 1867: »*Te tri dni smo bili bitke na političnem polju – bitke za svoj obstanek, napredek in občo prihodnost.*«¹¹ To pa je bil tudi čas velikih političnih sprememb. Februarja leta 1867 je monarhija poleg deželnih zborov dobila tudi državni zbor kot stalno politično telo, v katerega so svoje predstavnike volili deželni zbori posameznih dežel – kronovin. Vse dežele so torej imele predstavnike v državnem zboru. Takšen posredni način volitev v državni zbor je sicer veljal le kratek čas, pozneje so uvedli neposredne volitve, a za razumevanje političnega pomena taborov je pomembna ureditev, ki je veljala ob koncu šestdesetih let 19. stoletja.

Na drugih volitvah v začetku leta 1867 pa so v deželnem zboru na Kranjskem prvič dobili večino Slovenci. Večino v kranjskem deželnem zboru je po volilnem sistemu dajal en del volivcev – meščani, kar je bilo, če gledamo razmere v Ljubljani, precej drugačno od razmer, ki so bile leta 1861. Prav na volitvah v deželne zbore leta 1867 so večino poslancev v meščanski volilni skupini dobili Slovenci, kar 90 %, skupaj pa so imeli v kranjskem deželnem zboru 69 % poslancev. A to ni vplivalo na zaostrene politične razmere, ki so vladale na Kranjskem. Samo v Istri Slovenci niso nastopili organizirano, poraz pa so doživeli na Koroškem.¹² T. i. kmečka skupina volivcev, ki je zajela 85 % prebivalstva na Kranjskem,¹³ je na volitvah 1867 namenila 85 % glasov slovenskim poslancem, na Štajerskem v slovenskih občinah pa 73 %. Tako so bili izvoljeni vsi slovenski poslanci. Na poznejših volitvah (prvih po razpustu parlamenta in deželnih zborov še med tabori leta 1870) slovenski poslanci niso bili vedno tako uspešni, a za razumevanje taborov so pomembni prav ti volilni rezultati. Ker so deželni zbori volili poslance v državni zbor, je bilo zaradi večjega deleža slovenskih poslancev v deželnih zbora tudi več slovenskih poslancev v državnem zboru. V njem so sedeli predstavniki 16 dežel, ki so zastopali 8 narodov in še večje število političnih strank, ki so zagovarjale različna politična načela.

¹¹ Kmetijske in rokodelske novice, 6. 2. 1867.

¹² Prim.: Melik, Slovenci 1848–1918.

¹³ Volilna skupina mest in trgov, ki je predstavljala 10 % prebivalstva, je volila pol manj poslancev kot kmečka volilna skupina, v katero je spadala večina slovenskega prebivalstva.

V šestdesetih in v začetku sedemdesetih let deželna politika na Kranjskem ni predstavljala središča aktivne slovenske politike, saj je tako kot v drugih delih monarhije prihajalo do menjave generacij. Kranjski politični veljaki so bili predvsem pazljivi, nepodjetni in okoreli, pogosto so jih označevali kot pragmatične. Mlajša politika Miroslav Vilhar in Fran Levstik sta leta 1863 uspela samo pol leta izdajati politični časopis Naprej. Nesrečno je začel izhajati ravno v času, ko so nadzor nad objavami v časopisih prevzela državna tožilstva, ki so morala dobiti obvezni izvod časopisa, preden so tega začeli prodajati. Če se jim je zdelo vsebina neprimerna, so lahko del časopisa zasegli. Kako so razlagali sporne vsebine v časopisih, je bilo v zakonu opredeljeno zelo nejasno in prepuščeno razlagi državnih tožilcev. Prepovedana sta bila kritika državnih in občinskih oblasti ter razpihovanje »razprtij med narodi«. V primeru časopisa pesnika in skladatelja Miroslava Vilharja ter pisatelja Frana Levstika pa so šli tako daleč, da niso samo prepovedali objave določenih člankov, ampak so oba obsodili na zaporno kazen. Represivni in sodni pritisk je na Kranjskem zagotovo bolj oviral politično delovanje kot na Štajerskem. Zato so novi slovenski časopisi prej

izhajali v Celovcu (nekaj let Einspielerjev Slovenec) in šele leta 1868 je na Štajerskem s finančno podporo Slovencev na Štajerskem začel izhajati časopis Slovenski narod.¹⁴

Miroslav Vilhar (1818–1871), slovenski pisatelj, skladatelj in politik, ki je organiziral tabor na Kalcu.

(Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, Zbirka upodobitev znamenitih Slovencev.)

UZAKONJENJE TEMELJNIH ČLOVEKOVIH PRAVIC JE OMOGOČILO RAZVOJ ELEMENTOV CIVILNE DRUŽBE

Temeljno podlago za razvoj množičnih političnih gibanj je državni zbor na Dunaju vzpostavil decembra leta 1867. Zakone, ki so vpeljevali ustavno monarhijo in ki so vsaj teoretično omejevali moč vladarja, pogosto imenujemo tudi liberalni zakoni. Z njimi so bile namreč uzakonjene **osnovne človekove pravice**, ki jih je vseboval t. i. zakon o temeljnih pravicah državljanov. Konec leta 1867 so bile tako v ta temeljni zakon o človekovih

¹⁴ Ko je leta 1867 prenehal izhajati Einspielerjev Slovenec, ker ga tiskar iz strahu pred Nemci ni hotel več tiskati, so mladoslovenci, ki sta jim bila osrednja časopisa Novice in Triglav zaprta, začeli aprila 1868 v Mariboru izdajati svoj politični časopis, Slovenski narod. Njegov glavni urednik je bil Anton Tomšič (1842–1871), po njegovi smrti pa Josip Jurčič (1844–1881).

pravicah zapisane pravice o enakosti pred zakonom in pri zasedanju javnih služb, osebni svobodi (torej odprava vsakršne podložnosti), nedotakljivosti premoženja, zaščiti zasebnosti pisem, svobodi govora, verski svobodi, svobodi raziskovanja in poučevanja ter svobodi pri izbiri poklica ter pravica do zbiranja in oblikovanja peticij.

A proces, ki je privedel do današnjega razumevanja teh pravic, je bil dolg. Šlo je za zakon, ki je v desetletjih, ki so sledila, le počasi spreminjal drugo zakonodajo, ki je v marsičem bistveno omejevala načela, zapisana v njem. Še bolj pa so zakon omejevali kulturni predsodki. Omejevali pa so ga tudi neposredna dejanja in prakse oblasti na različnih ravneh. Pravice so v največjem obsegu uživali moški državljani monarhije, najprej tisti, ki so bili rojeni v monarhiji ali so v njej dovolj dolgo delali, ki so imeli poleg tega tudi najvišji družbeni status ali so pripadali etnični/narodni večini, ki je imela večino v voljenih organih in upravi.¹⁵ A vendarle je bil zapis teh pravic v poseben zakon začetek dolgega procesa, ki je trajal več desetletij. V tem procesu so se v njem zapisana načela vedno bolj uveljavljala za vedno širši krog moških in nekoliko tudi žensk. So se pa ženske začele uveljavljati v javnem življenju, ki jim je bilo dotlej precej bolj onemogočeno kot moškim, saj so bile, ko so se poročile, podrejene volji in zahtevam moža, ki je moral skladno z zakonodajo poskrbeti za njihovo preživetje. Zlasti so ženske postale aktivne v različnih (predvsem dobrodelnih) društvih, četudi jim je bilo po zakonu iz leta 1867 izrecno prepovedano članstvo v političnih društvih.

Kot kažejo dogodki okoli taborov in njihove organizacije, so različni predstavniki oblasti izkoriščali celo vrsto drugih zakonov, s katerimi so omejevali osnovna načela tega zakona. In ravno ob vprašanju taborov so želeli različni upravni organi del zakonodaje s konca leta 1867 predstaviti kot grožnjo enotnosti države, njeni ureditvi in obstoju. Tako je, recimo, nemška stranka, ki je zagovarjala ustavo, na Kranjskem uspela kljub zahtevam kranjskega deželnega zbora s številnimi argumenti, tudi z argumentom, da je v gimnaziji premalo ur nemščine, da bi se jo dijaki lahko naučili, zavrniti zakon o enakopravnosti slovenščine in nemščine v šolah, ki so jo v kranjskem deželnem zboru predlagali sredi leta 1868. V nemških, še posebno politično radikalnih, časopisih, so v prvih letih po uvedbi teh zakonov vedno znova pisali članke o tem, kako imajo uradniki veliko težav, ko dobivajo dopise v slovenščini, saj ne razumejo jezika, ker slovenski jezik ni enoten. Kritike so med vrsticami opozarjale na glavno kritiko proti uveljaviti zakonodaje o enakopravnosti jezikov s praktičnimi primeri: da torej ne obstaja dovolj razvit slovenski knjižni jezik, ki bi bil uporaben v pravnih obravnavah in sodbah, upravi, torej na vseh potrdilih in dopisih ter v vojski.¹⁶ Tako je po incidentih sredi leta 1869 še vedno menil tudi kranjski deželni predsednik, Nemec baron Sigmund Conrad von Eybesfeld, ki so ga na Kranjskem pozneje najbolj krivili za nemire in spore, ki so zaradi neenakopravne obravnave političnih incidentov nastali leta 1869 in 1870. A to ni ogrozilo njegove poznejše uspešne kariere na Dunaju. Prav zato so bile interpelacije v zvezi z enakopravnostjo slovenskega jezika, dane v treh deželnih zbora septembra 1869, tako pomembne. Prav tako so se Nemci trudili dokazati nesposobnost lokalnega prebivalstva, da bi lahko opravljalo vse funkcije, ki so jih imele nove občine.

Med zakoni, ki so omejevali določila liberalnih zakonov, izdanih konec leta 1867, je bil med drugim tudi zakon o cenzuri, ki je prek posebnega nadzora omejeval teme in načine, kako so o določenih temah, seveda naprej političnih, poročali časopisi. Zakon o cenzuri je bil tako nejasen, da je v sodnih procesih omogočal različne obravnave dejanj.

A prav zaradi izdaje liberalnih zakonov leta 1867 del političnih zgodovinarjev meni, da je bila Avstro-Ogrska s svojo zakonodajo tista, ki je omogočila razvoj t. i. civilne družbe,

¹⁵ Prim.: Cvirni, Razvoj ustavnosti, str. 122 in 123.

¹⁶ Matić, Nemci, str. 94–97.

ki naj bi jo v 19. stoletju sestavljali: tisk, prostovoljna društva, politična gibanja in politične stranke. Slovenski politiki so med sredstva za doseg svojih političnih ciljev poleg naštetih elementov javnega življenja prištevali še tabore. Avstro-Ogrska je po sprejetju te zakonodaje postajala relativno moderna ustavna monarhija. Njen razvoj demokracije je bil primerljiv z večino evropskih držav.¹⁷

JAVNA MNOŽIČNA POLITIČNA ZBOROVANJA

Vabilo na tabor v Vižmarjih dne 17. maja 1869.

(Vir: Arhiv Republike Slovenije, fond SI AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, spis št. 669/1869.)

Množične politične shode so torej omogočili »liberalni« zakoni leta 1867, ki so med drugim pravico do zborovanj obravnavali kot temeljno pravico (ali kot del človekovih pravic). To naj bi omogočalo pritisk na državo in njen birokratski aparat »od spodaj«. Tabori so glede na odziv nemške stranke zlasti na Kranjskem dokazali, da so ti množični dogodki v širši javnosti vzbudili ponos, da so pripadniki neke širše skupnosti, ki govori isti jezik. Tako so ovrgli eno od najpogostejših kritik nemške strani, da je slovensko govorečih prebivalcev premalo, da so politično apatični in da ne razumejo političnih razmer in zahtev. Nemška stran je slovenskim kmetom kljub liberalnim usmeritvam, ki jih je deklarativno zastopala, odrekala zmožnost političnega delovanja. Glavni očitek je slonel na »tradicionalnih« stereotipnih predstavah o kmečkem prebivalstvu, ki je neizobraženo – »preprosto«, necivilizirano in tako primerno za raznovrstne manipulacije in

poenostavljanje stvari. Takšno razumevanje in takšno javno mnenje na podeželju pa bi lahko ogrozila monarhijo in njen obstoj.

Prav zaradi hudega pritiska nemške stranke v centru, kjer so delovali tudi glavni slovenski politiki, je Kranjska začela prirejati tabore šele 1869. Medtem ko so bili na Štajerskem, najprej v Ljutomeru in Žalcu, tabori organizirani že leta 1868, so na Koroškem leta 1868 prepovedali njihov prvi tabor, pri čemer so oblasti izkoristile neposrečeno izbiro datuma, saj je zakon prepovedal množične politične dogodke v času zasedanja deželnega zbora. A tudi prvi štajerski tabor je deželna oblast na Štajerskem prepovedala, dovolil ga je šele notranji minister na Dunaju, ki je zagovarjal liberalna stališča. Med letoma 1868 in 1871 je bilo organiziranih 18 taborov.¹⁸ Največ jih je bilo v Primorju (torej na Goriškem, v Istri in Trstu) 6¹⁹, na Štajerskem 5, 4 na Kranjskem in 3 na Koroškem. O tem, kako močni so bili politični pritiski na lokalni ravni, ne priča samo dejstvo, da je tabor takrat še v podeželski okolici Ljubljane organiziralo politično društvo, ampak tudi neposredna kritika Vošnjaka v brošuri o taborih za »preprosto« (torej neizobraženo) prebivalstvo v letu 1868 oziroma o tretjem taboru: »/ ... / zdaj pa, dragi bralec, me spremljaj po železnici skozi celo Kranjsko, kjer je bilo leto 1868 nekoliko neugodno, da niso sklicali nobenega tabora, čez otožni Kras, mimo slovenskega Trsta do južne meje Slovenije v prelepe goriške kraje.«²⁰ Le en tabor so organizirale deželne oblasti, to je bil tabor v Vižmarjih, spomladi leta 1869 (23. 5. 1869), na katerem je bilo do 30.000 ljudi. Ocene so sicer približne in tudi nekoliko pretirane, saj nihče ni zares štel udeležencev. Vodje slovenske politične stranke Društva Slovenija so kmalu po tem tako množičnem taboru obtožili, da so krivi za izredne razmere. Trdili so, da kmete škruvajo in podkupujejo, da prihaja do incidentov, zaradi katerih se ljubljanski

¹⁷ Prim.: Cvirni, Dunajski.

¹⁸ Pozneje pa je v Primorju tržaško politično društvo Edinost, ki je tudi izdajalo svoj časopis, organiziralo še tabore v Dolini pri Trstu (1878), Brezovici pri Materji (1883) in v Lindaru (1884) v hrvaškem delu Istre. Leta 1878 je bil organiziran tudi tabor na Goriškem v Kobaridu.

¹⁹ Leta 1869: spomladi v Biljani v Goriških Brdih (25. 4.), v Sevnici (2. 5.), na Kalcu na Notranjskem (9. 5.), v Vižmarjih (17. 5.) in poleti še v Ormožu (8. 8.). Leta 1870 so bili tabori na Goriškem v Tolminu, Sežani, na Kranjskem v Cerknici in Vipavi. Na Štajerskem je bil samo še en: pri Kapeli pod Radgono, na Koroškem pa v Bistrici pri Pliberku in v Žopračah blizu Rožeka. Leta 1871 sta bila tabora še v Kastavu v hrvaški Istri in v Buhljah pri Grabštajnu na Koroškem. Po taboru v Istri je bil koprski okrajni glavar izrazito proti organiziranju še kakšnega tabora v Istri (Kramar, Prvi tabor, str. 60).

²⁰ Vošnjak, Slovenski, str. 8.

meščani bojijo za svoje premoženje in življenje, celo tako, da se bojijo, kaj jim bodo storili njihovi uslužbenci, zlasti dekleta, ki so jih imeli zaposlene za gospodinjsko pomoč v njihovih družinah. Incidenti so se zgodili samo teden dni po največjem taboru v Vižmarjih (23. 5. 1869). Tako množičen dogodek bi dal organizaciji taborov nov zalet, a so ga zaradi incidenta – pretepa na Jančah – po slabem tednu dni popolnoma razvrednotili. Nemška stran se je trudila razmere na Kranjskem prikazati kot izredne. Sprva jim je to tudi uspelo, saj so v Ljubljano takoj poslali vojaške okrepitve. Del vojske pa je celo menil, da je na Kranjskem prišlo do kmečkega upora, ene od najhujših oblik nevarnosti, ki je pretila obstoju monarhije in cesarja. Zato so incidenti sprva razjezili tudi slovenske politike.

Kaj se je zgodilo prvo nedeljo po taboru v Vižmarjih? Na izlet na Janče in nato na veselico v restavraciji v Vevčah se je odpravilo nemško športno društvo Turnverein, ki je zastopalo nemško kulturo in nemške politične interese. Med izletniki, tudi tistimi, ki so bili vpleteni v pretep na Jančah, sta bila dva od najbolj vplivnih predstavnikov nemške ustavoverne stranke na Kranjskem, Karel Dežman in ravnatelj trgovske šole Marn. Na Jančah so postavili nemško zastavo. A ko so izletniki to počeli oziroma »uživali v razgledu«, je prišla skupina slovenskih kmetov in začela pretep. Ukradla je zastavo in jo skrila, v pretepu pa je bil hujše poškodovan ravno eden od najbolj vplivnih nemških politikov, ravnatelj Marn. Nemški izletniki so takoj poklicali vojaško pomoč, ki je aretirala domnevne pretepače, izletniki pa so druženje nadaljevali v gostilni v Vevčah. Tam je prišlo do incidenta med orožniki, umrl pa je tudi eden od kmetov, sicer nekdanji vojak. Ta se je po slovenski različici opisa dogodkov z rokami hotel ubraniti bodala na puški, a so ga ubili. Glavni povod za takšno obnašanje kmetov, ki so izletnike zmerjali z nemškutarji, je bil po mnenju lokalnih oblasti in nato tudi sodnega procesa tabor v Vižmarjih. Četudi so pozneje slovenski politiki takšne radikalne oblike izražanja nacionalnih čustev, kot je bil pretep na Jančah, zavračali, so obenem zelo kritizirali neenakopravno policijsko, sodno in javno obravnavanje storilcev pa tudi slovenskih društev nasploh. Kritizirali so tudi hud politični pritisk, ki so ga izvajali in ki so ga Slovenci razumeli kot krivičnega. Nepredvidljivi in lahko vodljivi kmeti so med meščani predstavljali tak strah, da so bila upravičena vsa brezglava politična dejanja. Med najbolj absurdne ukrepe, ki jih je spodbujal in utemeljeval ta neracionalni strah, zagotovo spada tudi varovanje tovarne v Vevčah z vojsko, do določene mere pa tudi nekajmesečna nastanitev madžarske vojske v vaseh okoli Janč in Vevč, ki je lokalnemu prebivalstvu pobrala večino zalog hrane. Prav s pomočjo tega kolektivnega strahu so ljubljanski Nemci sprožili niz sej dunajske vlade, ki je sprva odobrila ukrepe, kot da bi šlo za najhujše izredne razmere, ki neposredno ogrožajo obstoj države.²¹

Zaradi poznejše omilitve stopnje resnosti političnih razmer ni povsem jasno, koliko so se tega ukaza o prepovedi taborov držali. A tržaški deželni namestnik je vseeno prepovedal tabor na Fernetičih (ob današnji slovenski meji pri Sežani).

Kranjski tabori so bili organizirani, z izjemo Vižmarij, na Notranjskem, in sicer v Cerknici, kar dva pa v isti upravni enoti, v postojnskem okrajnem glavarstvu: na Kalcu in v Vipavi. Pri taborih na Kranjskem, razen v Vižmarjih, ni nepomembno, da je bil okrajni

Spomenik taboru v Vižmarjih.

(Foto: dr. Vilma Brodnik.)

glavar, torej tisti predstavnik političnih oblasti, ki je podal mnenje o taboru, ravno Anton Globočnik, ki je s svojim delom kot okrajni glavar sam podpiral del zahtev taborov: tudi jezikovne zahteve in pogozdovanje Krasa. A tudi organizacija prvega tabora na Notranjskem spomladi leta 1869 je bila po spominih Miroslava Vilharja negotova. Ne na Gorenjskem (z izjemo Vižmarij) ne na Dolenjskem ni bilo organiziranega nobenega tabora. Zaradi konfliktov in pritiskov nemških politikov so najvišje oblasti (notranji minister) že podale predlog, da bi tabore povsem prepovedali. A je bil to leto organiziran samo še en tabor na Štajerskem, in sicer v Ormožu. Vsi okrožni glavarji v okolici Ljubljane (ki so bili bolj na strani nemške stranke) so bili v svojih uradnih poročilih prepričani, da je lokalno prebivalstvo po taboru v Vižmarjih zelo nepredvidljivo in da lahko pride do političnih izgrediv. Pomirili so se šele v začetku leta 1870, ko so bile okoli 20 kmetov iz okolice

Janč zaradi pretepa s turnarji na Jančah izrečene zelo hude kazni. Tako je leta 1870 poznejši kamniški okrajni glavar menil, da se je javnemu miru nevarna gorečnost kmečkih množic pomirila šele po obsodbi kmetov za pretep na Jančah in v Vevčah. Kar 19 kmetov so bile izrečene kazni poostrenega zavora, ki niso bile krajše od nekaj mesecev, večina pa jih je bila daljša od enega leta. Še šest ljudi so obsodili na nekaj dni ječe, kranjski deželni zbor pa je v svoji prošnji cesarju omenjal celo 60 obsojencev, a so morale biti kazni preostalih zelo kratke. Zaradi manjkajočih podatkov za zdaj vemo, da so po dobrega pol leta prestajanja pomilostili samo pet obsojencev z daljšimi zapornimi kaznimi, četudi je kranjski deželni zbor prosil za oprostitev vseh. Skoraj deset obsojencev je torej v zaporu preživelo več kot leto. Četudi je v kazenskoopravni teoriji ideja, da je treba množice disciplinirati s hudimi kaznimi, počasi izgubljala svoj primat, je bila med lokalnimi uradniki in tudi sodniki na Kranjskem zelo zakoreninjena.

Šaljivo naznanilo Turnarjem, pod katerega je podpisan Predtekalec.

(Vir: Brenclj 1869, št. 19, URN:NBN:SI:doc-51Y4594A. Dostopno na: <http://www.dlib.si>, dostop: 15. 11. 2018.)

Kljub zastoju zaradi zaostrenih političnih razmer od konca maja 1869 je bilo največ taborov (9) organiziranih prav predzadnje leto (1870), med njimi tudi edini na Hrvaškem, v Kastavu. To je bilo tudi leto novih volitev v deželne zbore, saj so bili državni in deželni zbori predčasno razpuščeni. Na Štajerskem pa se sicer že leta 1869 niso poigrali z idejo ukinjanja taborov, saj sta novoustanovljeni nemški politični stranki na Štajerskem od pozne pomladi do zgodnje jeseni organizirali 3 množične politične manifestacije (v Celju, Slovenski Bistrici in v okolici Maribora (Radvanje)). Ker so se leta 1869 zaradi dogodkov v okolici Ljubljane in zelo zaostrenih političnih razmer zelo bali izgrediv, se je celjski okrožni glavar z urednikom Slovenskega naroda dogovoril, da slovenske kmete uradno pozove, da se ne udeležijo ustavnega dne v Celju.²²

Tabor kot organiziran politični dogodek je imel jasno organizacijo in strukturo. Izmed uglednih gostov ali domačinov so navzoči izbrali predsednika. Govori so trajali nekaj ur, z vmesnimi odmori. Udeleženci so z dvigom rok glasovali za resolucije. Med odmori so poskrbeli za zabavo in teatralnost dogodka: peli so pevski zbori, po sprejemu so pokali možnarji. Zabava je lahko trajala do jutra. Na enem od poznejših taborov iz leta 1878 na Goriškem (danes Posočju) je skladatelj iz Beneške Slovenije, Podreka, napisal posebno pesem, ki so jo peli med dogodkom, Slovenskim mladenkam, ki jo je uglasbil Hrabroslav Volarič. Pomembne goste, kot so bili, recimo, člani društva Sokol, so na tabore posebej

vabili in posebej slovesno sprejeli. Na taboru na Kalcu pri Knežaku (pri Pivki) je ljubljanske člane Sokola sprejela hči enega od pomembnih lokalnih politikov in jim podarila »krasen venec kraških rož«, ter spominske medalje tabora.²³ Četudi so časopisi zelo približno poročali o številu udeležencev, je bil tabor v Vižmarjih daleč največji od vseh. V Vižmarje, ki so bile od središča tedanje Ljubljane oddaljene ok. sedem kilometrov, so se Ljubljancani podali z vozovi, vmes pa so jih v tedanjih Ljubljani bližnjih vaseh Šiška, Dravlje, Šentvid²⁴ sprejemali z glasbo, nagovori in deklamacijami, zastavami in klici ter drugimi zabavnimi vložki. Udeleženci, zlasti meščani, ki so si lahko privoščili ta strošek, so se tega in nekaterih drugih taborov udeležili tudi zato, ker jim je železnica nudila posebno znižane vstopnice. Na nekoliko bolj oddaljenih železniških postajah so lahko udeleženci najeli tudi voz. Prav k množični udeležbi v Vižmarjih je zagotovo prispevala okolščina, da je bil kraj dogodka tako blizu železniške postaje, da je bilo mogoče do njega pešačiti, četudi pol ure. Za zabavo na taborih so poskrbeli tudi z jedačo in pijačo ter petjem. Ker so bili vsaj v Ljubljani Sokoli zelo priljubljeni, so ob nekaterih taborih posebej poudarili, da jim je žal, da jih ni bilo.²⁵ Tako pa je dogajanje opisal H. Tuma: »Najbolj je kričal dr. Zarnik. Bilo se je po širokih prsih in udarjal po mizi. Vsa vsebina njegovega govora je bila: Mi smo Slovenci in hočemo imeti svoje pravice! Ljudstvo ga je zaradi tega najbolj razumelo in je kričalo v urnebesnem navdušenju. Govornike sem ohranil dobro v spominu, poznal sem jih že iz deželne zbornice, ki je zasedal v takratni Reduti.²⁶ Dr. Costa je govoril hitro in jecljaje, dr. Bleiweis počasi in previdno, dr. Toman je pustil vtis s svojim stasom in dolgo črno brado, a najbolj je vplival na moj razum dr. Razlag, ki je govoril mirno in stvarno. Zdelo se mi je, da le on govori res slovensko.«²⁷ Kot je opozoril že Tuma, so bile govorniške sposobnosti posameznih politikov zelo čislane. Zlasti priljubljeni so bili »po svoji ljudski, živi besedi« mladi pravnik dr. Valentin Zarnik, ki je bil na prvem taboru, na katerem je sodeloval, star šele malo več kot trideset let, ter duhovnik in jezikoslovec v Cirkulanah v Halozah, Božidar Raič in Radoslav Razlag. Vsi izvrstni govorniki so v naslednjih desetletjih postali pomembni in vedno znova izvoljeni politiki. Na Goriškem je bil v deželni zbor izvoljen pogost govornik na taborih na Primorskem, odvetnik Karel Lavrič (govornik na sedmih taborih), ki je briški tabor v svojem govoru na njem označil kot posebej pomemben (seveda zaradi jezikovnih meja). Prav zato so bili trije poznejši tabori tržaškega političnega društva Edinost tudi namenjeni popularizaciji politikov, ki so se potegovali za položaje v občinskih odborih ali deželnem zboru.

Obenem pa so popularni govorniki v množici vzbudili posebna čustva, ki jim je svoje dodala tudi sama množičnost dogodkov. Udeležence je do določene mere navdala s ponosom. Četudi so lokalni politiki o dogodkih pisali redkeje, je še marca leta 1870 eden od politikov z Notranjske v časopis staroslovencev Kmetijske in rokodelske novice, ki je bil po načinu pisanja člankov politično manj radikalen, novico o potresu na Pivškem zaključil s političnim zapisom. To je bilo še v času, ko se ni vedelo, koliko taborov bodo lahko organizirali leta 1870: »Naj ob tej priliki tudi še omenim, da se tukaj ljudstvo še jako živo spominja lanskega Pivškega tabora. Mnogokrat čujemo tedaj iz ust preprostega kmetiča o bivšem taboru pripovedovati, kako so ta ali oni gospod na taboru »pridigovali« in kako resnične so bile besede, ki so jih govorili.«²⁸ Po drugi strani pa so iz ljubljanske gimnazije, kot so tudi pozneje pisali v političnih člankih, odpustili nekaj sicer uspešnih dijakov, ker so nosili prepovedane »politične znake« – posebne kovinske obeske, t. i. taborske svetinjice ali vižmarske svetinjice, ki so jih prepovedali le nekaj dni po incidentu na Jančah in manj kot mesec dni po taboru. Še najbolj so bile sicer podobne medaljam.²⁹ Prav zaradi teh dogodkov so preganjali tudi vse, ki so na javnih shodih vzklikali gesla, ki so bila napisana na svetinjicah: »Živila Slovenija, zedinimo se, ne vdajmo se.«

²³ Kmetijske in rokodelske novice, 12. 5. 1869.

²⁴ Danes so ti kraji del mesta Ljubljane.

²⁵ Ljubljanski Sokol se je udeležil prvega tabora v Ljutomeru in drugega v Žalcu, bil je vabljen na tabor v Ormožu in Sevnico.

²⁶ Stavba v Ljubljani, kjer so prej prirejali plese.

²⁷ Tuma, Iz mojega, str. 44.

²⁸ Kmetijske in rokodelske novice, 9. 3. 1870.

²⁹ Npr.: Slovenski narod, 5. 11. 1870.

POLITIČNE ZAHTEVE TABOROV

Resolucije, ki so jih sprejeli na prvem taboru v Ljutomeru, so bile precej podobne resolucijam drugih taborov:

»Tukaj zbrani slovenski narod soglasno izreka, da v § 19 državnih osnovnih postav ne najde poročstva za ohranitev in gojitev svoje narodnosti, dokler ne bode: 1. Slovenski jezik na Slovenskem izključno uradni jezik in dokler se ne bo v ta namen na Slovenskem nemudoma določil rok, in sicer pol leta, do katerega morajo vsi uradniki znati slovenščino v besedi in pismu. 2. Dokler ne bo cerkvena vlada na Slovenskem uradovala v slovenskem jeziku in se ne bodo v bogoslovnih predmetih, kateri se do zdaj nemško predavajo, odslej slovensko razlagali. 3. Dokler ne bodo ljudske šole čisto slovenske in v slednjih učni jezik slovenski (nemščina ostane učni predmet). 4. Dokler se ne združijo Slovenci v Zedinjeno Slovenijo z narodno upravo. 5. Dokler se ne bodo iz deželne zaklade štajerskega v razmerju števila Slovencev in njihovih prineskov napravili in vzdrževali slovenski zavodi, na primer slovenske realke, gospodarske šole. 6. Dokler ne bodo dodane temu § izvršilne postave in dejansko vpeljane in dokler se ne bo posameznim deželam dala večja samoupravna oblast.«³⁰

Zahteve taborov je treba razdeliti v več sklopov. Najbolj radikalna in hkrati ena od osrednjih zahtev taborov je bila zagotovo zahteva po **Zedinjeni Sloveniji**. Četudi sama ideja ni bila nova in je bila produkt meščanskih revolucij leta 1848, so jo zaradi političnih pritiskov obujali zelo previdno in redko v času obnove parlamentarizma po letu 1861. Naj navedemo le en primer. Zaradi domnevno spornih člankov v novem političnem časopisu Naprej, ki je izhajal samo nekaj mesecev leta 1863, sta si tudi zaradi idej po združevanju Slovencev oziroma članka o »mednarodnih mejah« zaporno kazni kot politična zapornika prislužila Fran Levstik, ki je bil pozneje oproščen, in Miroslav Vilhar. Tabori so torej pokazali veliko politično enotnost pri zahtevi po oblikovanju t. i. »Zedinjene Slovenije«, torej nove upravne enote, ki bi združila tiste dele obstoječih dežel, kjer so živeli slovensko govoreči prebivalci z lastno upravo in parlamentom. Ta zahteva taborov je bila do določene mere zelo ostra in s stališča državne politike zelo težko sprejemljiva.

Za nadaljnjo usodo slovensko govorečega prebivalstva, ki se je že oblikovalo v narod, je toliko bolj pomembna zahteva po enakopravnosti slovenskega jezika z drugimi jeziki in njegovi uporabi v uradnih, cerkvenih zadevah, na sodišču in v izobraževanju. Za šole in vse javne urade ter cerkev – če upoštevamo lokalne razmere v Ljubljani ali na Štajerskem leta 1868 in 1869 – je še pomembnejša zahteva, da službe v javnih uradih prevzamejo slovensko govoreči uradniki. Enako je veljalo za jezik v cerkvi (kar so posebej poudarjali na Štajerskem in v Primorju).

Zahteva po enakopravnosti jezika ni bila tako samoumevna niti v deželah z večinskim slovenskim prebivalstvom. Kranjski deželni predsednik Sigmund Conrad von Eybelfeld je v svojem obsežnem poročilu dunajski vladi po ekscesih na Jančah potrdil, da je Nemcev na Kranjskem malo. A v istem poročilu je tudi menil, da slovenščina ni na takšni ravni, da bi jo lahko vpeljali kot jezik v sodstvu in drugod v pravo ter v uradih. Na

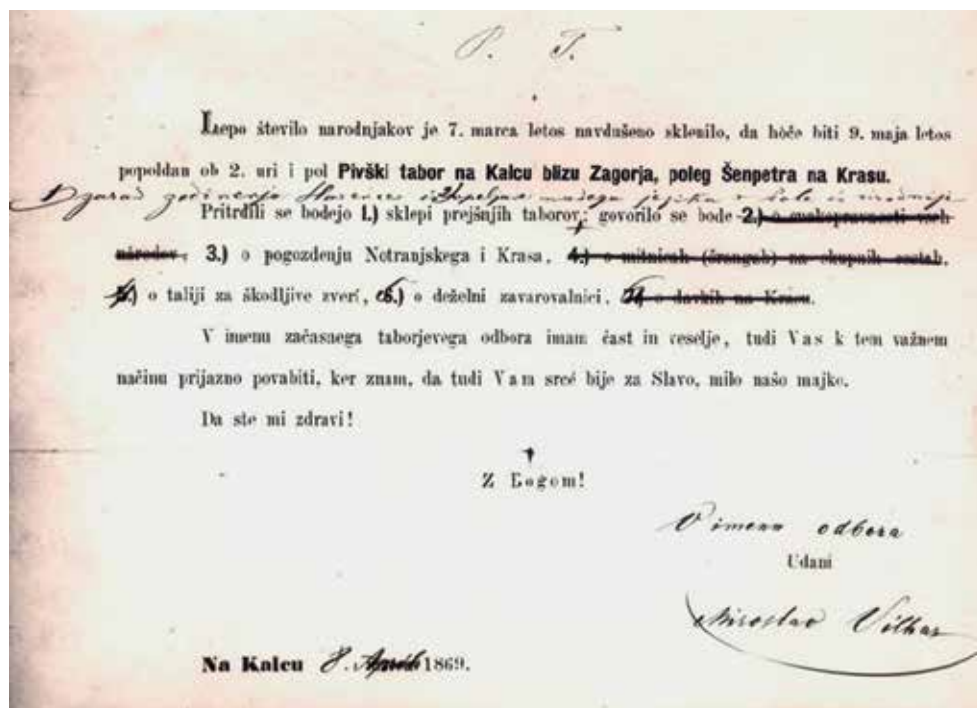
Prvi slovenski tabor v Ljutomeru dne 9. avgusta 1868.

(Vir: Splošna knjižnica Ljutomer, OE Muzej.)

Spominska značka prvega slovenskega tabora v Ljutomeru (prednja stran), 1868. Hranijo jo potomci organizatorja in taborita iz Ljutomera.

(Foto: S. Pavličič.)

Vabilo na tabor v Kalcu s podpisom predsednika odbora Miroslava Vilharja. Na vabilu sta prvi točki – zahtevi po Zedinjeni Sloveniji in enakopravnosti jezikov – zapisani kot »kot na drugih taborih«, potem pa je Vilhar z roko pripisal, kateri sta ti dve zahtevi.

(Vir: Preslikava originala, ki jo hrani Notranjski muzej Postojna.)

Kranjskem je v tem času potekala razprava kulturnega vrednotenja jezika med slovensko inteligenco ter drugimi predstavniki meščanstva in plemstva. Nemška stran je seveda v celoti zavračala uporabo slovenskega jezika v upravi, vojski in izobraževanju. Šlo je za vprašanje, ali bo nemščina ostala jezik elit ali pa bodo tudi elite sprejele slovenščino kot enakovreden jezik. Še posebej je bilo to pomembno zato, ker je bila nemščina jezik vseh višjih šol ter prvi pogoj za službovanje v višjih uradih ali za pridobitev ugledne uradniške ali vojaške službe v monarhiji. O pomenu jezika in o tem, kako je le-ta povezan z določeno družbeno skupino pa tudi z družbenim ugledom in sploh »uspešnim« življenjem, je Henrik Tuma zapisal: »Oče je bil naroden in se je s ponosom priznaval za Slovana, mati pa ni imela nobenega smisla za narodnost. Smatrala je, da so Slovenci sojeni na nižje službe, kakor ne ostanejo kmetje, katerih zaostalost je čutila, in je držala z olikanci, ki so bili Nemci ali nemškurji. Pravila mi je, da ne bo nikdar nič iz mene, če se bom za Slovence potegoval. Ko so začeli rabiti ime Slovenec namesto Kranjec, ga je izgovarjala »Srovenec«, ker je menila, da je tudi slovenska inteligenca surova.«³¹ Takšnega odnosa do slovenskega jezika so se dotaknili mnogi govorniki na taborih. Vseeno pa je v letih 1868/1869 prišlo do zavrnitve zakona o enakopravnosti jezikov na Kranjskem. A razmere so se vseeno nekoliko spremenile. Tako že leta 1870 v Slovenskem narodu najdemo naslednjo ponudbo za službo takrat še občinskega tajnika: »Podpisani si je v raznih običajih svojega življenja mnogostranskih praktičnih vednosti v pisarniških zadevah pridobil / ... / in pristavlja, da je zadnji dve leti v slovenščini posloval.«³²

Obenem pa so na taborih naslavljali tudi nekatere posebej pereče teme lokalnega kmečkega prebivalstva. Ena glavnih zahtev, ki so jo zahtevali prav na vseh taborih, je bila tudi zahteva po zmernejših davkih. V 18 letih (1850–1868) so se dvignili kar za 20 %.³³ Ta zahteva taborov pa je postala tudi glavna tema nasprotnikov množičnih zborovanj, ki so jo takoj izkoristili za to, da so dejanja posameznih podeželskih skupnosti predstavljali kot upore. Najpogostejša zahteva taborov – znižanje davkov – je predstavljala konkreten problem, ki je sicer zadeval vse družbene skupine, a kmete še posebej. Zahtevo po znosnejših davkih so (npr. pred prvim taborom v Ljutomeru) organizatorji taborov postavili sprva v

³¹ Tuma, Iz mojega, str. 20–21.

³² Slovenski narod, 30. 4. 1870.

Anton Kunšič, občinski tajnik.

³³ Od leta 1850 se je zaradi novih »doklad«, torej izrednih prispevkov, breme davkov zvišalo z nekdanj 16 % ocenjene vrednosti pridelkov, ki so jih pridelali kmetje na svoji zemlji (t. i. donosa), na 21,33 %. 18 let pozneje (1868) je bila celotna vrednost davkov že 26,66 %. Trajalo je še naslednjih 14 let (1882), da so te davke znižali, a so vseeno ostali višji kot leta 1850, torej takoj po zemljiški odvezi. Poleg tega je bila zemljiška odveza organizirana tako, da je moral kmet odkupiti svojo zemljo, tako da je kar nekaj let poleg plačila davkov plačeval tudi zemljiško odvezo.

Plakat tabora v Šempasu
dne 18. oktobra 1868.

(Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:img-SFJRUSQL>, dostop: 17. 12. 2018.)

ospredje, potem pa so jo zaradi kritik nemške strani precej prikrili. Tipičen primer takšne previdne drže je predstavitev problema davkov v politično-propagandni knjižici Josipa Vošnjaka v napetem letu 1869: »Davki so zato tako visoki, ker ima država in dežela toliko obilnih plačil na vse strani. Dokler se ne znižajo ta plačila, se tudi davki ne morejo zmanjšati.«³⁴ Zahtevo so na poznejših taborih preoblikovali tako, da so zahtevali vsaj prepoved nadaljnega zviševanja davkov. Nemški kritiki so se namreč bali, da bi jo udeleženci razumeli narobe, čeprav so bili davki veliko breme podeželskega prebivalstva. Drugi problem, povezan z davki, pa je bil tudi, da je na podeželju primanjkovalo gotovine, torej denarja, s katerim bi bili kmetje sposobni plačati davek.

Ponekod, recimo v Goriških Brdih, so na taborih zahtevali spremembe upravne ureditve, da bi povezali občine s slovensko govorečim prebivalstvom, pozneje pa so peticijo obravnavali tudi v goriškem deželnem zboru. Tabori so sicer imeli precej radikalne zahteve, ki so predvidevale tudi drugačno organizacijo občin v narodnostno zelo mešani deželi. Avtonomni organi, kot so bile leta 1862 ustanovljene občine, so imeli tudi pravico do zagotavljanja javne varnosti in izdaje dovoljenj za javne dogodke. Bili so tisti, ki so določen dogodek dovolili ali prepovedali, in hkrati tisti, ki so nadzorovali izvajanje svojih prepovedi.

To pomeni, da so bili prvi, ki so v lokalno okolje poklicali dodatno vojaško pomoč za nadzorovanje javne varnosti. Na drugi strani pa so se v njih v naslednjih desetletjih – po tem, ko niso bili več organizirani tabori – začeli kaliti politiki.³⁵ Nekajkrat so na taborih zahtevali celo univerzo, nekajkrat pa visoko pravno šolo. Po različnih pokrajinah so zahtevali tudi različne vrste šol: kmetijske, meščanske, gospodarske. Zahtevali so ustanovitev slovenskega gospodarskega društva, slovenske zavarovalnice in drugih finančnih zavodov, ki bi podpirali kmetijstvo in obrt, regulacijo rek, gradnjo mostov, železniških prog. Glede na potrebe regij so zahtevali strokovne šole in gospodarska društva, ki bi nudila pomoč pri določenem gospodarskem razvoju, slovenske zavarovalnice in bančne zavode,³⁶ ponekod pa regulacijo rek, presihajočih jezer ali pogozdovanje Krasa. Opozarjali so tudi na druge probleme, kot je bil npr. problem škode, ki so jo povzročale divje zveri. Tabor v Žalcu jeseni 1868 je izpostavil precej radikalno zahtevo po pouku v slovenščini celo v srednjih šolah. Seveda je bila ta ideja povezana z zahtevo po srednjem poklicnem šolstvu gozdarstva, kmetijstva (sadjarstva, sviloprejstva, vinarstva in poljedelstva) tako na Goriškem kot na Kranjskem in Štajerskem. Med radikalnejše ideje spadajo zagotovo tudi zahteve, da se morajo uradniki na območjih s slovenskim jezikom zelo hitro naučiti slovenskega jezika; ponekod so tudi zahtevali, da se jih zamenja.

³⁴ Vošnjak, Slovenski, str. 5 in 6.

³⁵ Čuček, Svoji, str. 61.

³⁶ Prva slovenska posojilnica je bila ustanovljena 1872.

STANOVSKA UREDITEV IN IDEJE O OSNOVNIH ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Politični konflikti med Nemci in Slovenci so privedli tudi do vse ostrejših delitev med posameznimi družbenimi skupinami, ki so bile daleč od idej splošne (moške) volilne pravice, ki se je v teh letih uveljavljala v Franciji in Italiji in ki so jo poznali in javno politično zagovarjali mladoslovenci. Ti so namreč zagovarjali idejo, da bi plebiscit moral biti izraz volje ljudstva v »narodnih zadevah«.³⁷ Kulturne razlike med meščani in podeželskim prebivalstvom so bile največje v okolici večjih mest (Ljubljana, Gorica pa tudi Celje in Maribor). Taborov niso mogli organizirati v večjih mestnih središčih: ko je bil leta 1868 organiziran tretji tabor v Šempasu, so prepovedali, da bi udeleženci, kljub pravici do zborovanj, organizirali povorko z zastavami skozi Gorico.³⁸

Za razumevanje družbe, v kateri so bile meje med različnimi družbenimi skupinami še vedno velike in pogosto nepremostljive, so bile tudi ideje o **najširšem kolektivnem izražanju političnega mnenja** do določene mere radikalne. Še volilni sistem je bil za plačnike davkov s podeželja drugačen kot za tiste, ki so davek plačevali v mestu oziroma so imeli volilno pravico po drugih kriterijih. In izvolili so manj poslancev. Na teh kolektivnih zborovanjih naj bi se zabrisale meje med različnimi družbenimi skupinami. Poudarjali so namreč enakopravnost vseh družbenih skupin, tudi tistih na podeželju, ki so bile zaradi svojega socialnega položaja najbolj odrinjene: viničarje – torej prebivalce vinskih goric, ki so imeli še manj zemlje kot kmetje – ter gornike. Prav brisanje mej med posameznimi družbenimi skupinami je bilo tudi del politične propagande, ki so jo postavljali v ospredje tako v časopisnih vabilih kot v osrednjem političnem besedilu o taborih, v Vošnjakovi politični brošuri o taborih iz leta 1869.

Kulturni predsodki med različnimi družbenimi skupinami so bili še veliki. Okrajna glavarstva so v svojih poročilih vedno znova poudarjala, da udeleženci govornikov niso razumeli in da so svoja politična mnenja na glas iz množice izražali bodisi »prišleki« iz drugih dežel bodisi duhovniki, zlasti če je šlo za liberalno usmerjene³⁹ uradnike.⁴⁰ Da torej »kmetje« niso razumeli ničesar. Poleg tega so meščani gledali na kmete z določenim prezirom,⁴¹ po drugi strani pa je tudi podeželsko prebivalstvo meščane sprejemalo z zelo različnimi odzivi. Po incidentih na Ježici 1868, Jančah in v Vevčah po taboru v Vižmarjih leta 1869 so v nemških časopisih samo povzemali trditve o neumnih in neciviliziranih slovenskih kmetih, ki brezumno ogrožajo življenja in premoženje meščanov.

Če je po taborih tudi »neuko« slovensko prebivalstvo od prestrašenih uradnikov začelo zahtevati potrdila o plačilu davka v slovenskem jeziku, je seveda to med uradniki sprožilo precejšnje proteste, dogodke pa so označevali kot upiranje oblasti in zakonom. A vendarle je širše sloje prebivalstva različnih generacij na podeželju pa tudi dijake ravno množično navdušenje na taborih, ki so bili del t. i. uprizarjanja narodnosti, spodbudilo k sprejemanju slovenske identitete. Navdušeni pa so bili tudi nad slovenskimi simboli in barvami (zastavo), ki so postali sestavni del dogodkov tudi na podeželju. S posebnim ponosom ali pa z namenom odkritega političnega protesta pa so moški na verižicah ur nosili spominske medalje posameznega tabora. Za nošenje prepovedanih političnih znakov, za kar je bila razglašena medalja vižmarskega tabora, pa so lahko bile izrečene visoke denarne kazni. Nekatere od teh sodb so nato razveljavili na višji sodni instanci.⁴² Nekateri pa so bili navdušeni tudi nad radikalnimi oblikami soočenja z drugače mislečimi, ki so bile sicer precej podobne časopisni retoriki, to je nad incidenti in pretepi. Te so

³⁷ »Od več strani se je želja izrekla, naj bi se tudi Slovenci zbrali v veliki množini pod milim nebom, kakor v starih časih po stari slovenski navadi, in bi javno izrekli svoje želje in svoje zahteve. Taki zbori ali tabori so namreč den denešnji dovoljeni po postavi in kdo bode tajil, da nimajo Slovenci dosti želj pri srcu, ki bi jih radi očitno pred svetom izrekli, da se ustavni organi in glavna vlada lahko na nje ozira in jih uresniči. Vzemimo tukaj v misel le naše preobilne davke, ki se odkar so zemljišča prosta, vedno množijo. Vsakdo zna, da tako naprej iti nemore.« (Slovenski gospodar, 25. 6. 1868, prvi javni poziv k organizaciji taborov)

³⁸ Vošnjak, Slovenski, str. 9.

³⁹ Duhovščina je bila med uradniki, ki so bili sicer lojalni cesarju z geslom za Cesarja in Boga, a se je zaradi zmanjševanja svojega vpliva zapletala v spore s predstavniki te stopnje oblasti.

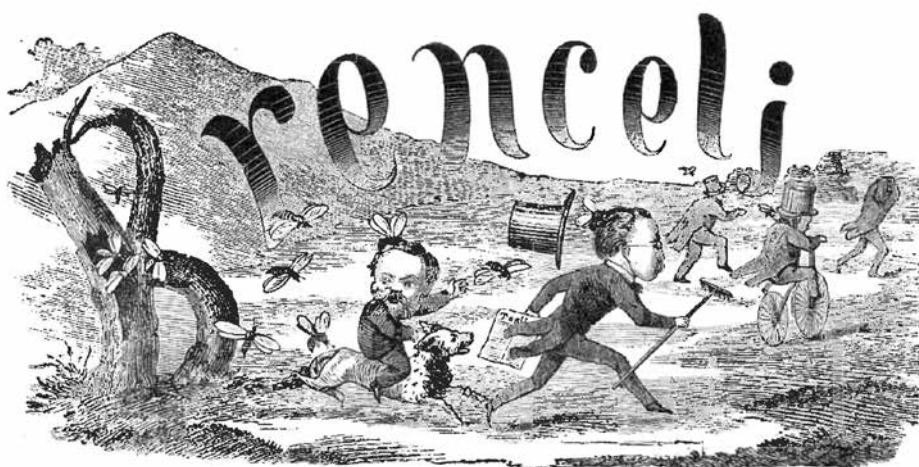
⁴⁰ Prim. npr. poročilo koprškega okrajnega glavarja leta 1871 (Kramar, Prvi tabor, str. 60–61).

⁴¹ Takole je kranjski deželni zbor utemeljil svojo prošnjo za pomilostitev zaprtih zaradi pretepa v Jančah: »Ako se v ozir vzame, da so obsojenci skoraj vsi priprosti, v hribih živeči, od omikanega sveta odločeni, na nizki stopinji izobraženja stoječi poljedelci, kateri niso bili v stanu tehtnosti pojmov narodnosti in vere pravo presoditi; ako se nadalje premisli, da so obsojenci skoraj večidel oženjeni in očetje mnogobrojnih družin, celo 8 otrok.« (Slovenski narod, 1. 9. 1870)

⁴² Tega ponosa ne najdemo samo v politični propagandi slovenskih politikov v slovenskih časopisih, ampak tudi v neposrednih dejanjih posameznikov tako v mestih kot na podeželju, kar kažejo posamezni primeri.

slovenski politiki posebej grajali, čeprav so se včasih sklicevali na stereotipno »nagnjenost Kranjcev« (torej Slovencev in Nemcev) do obračunavanja s pestmi.

Ženske, ki niso imele volilne pravice, so tudi na taborih nastopale v svoji glavni javni vlogi t. i. narodne žene. Njihova vloga je bila točno določena: na taborih so v kulturnem programu sodelovale kot recitatorke in igralkе, skrbele so za okraševanje prireditvenih prostorov, udeležencem pa so tudi pripenjale »nacionalne svetinje« – taborske znake.⁴³ Poročilo okrajnega glavarja iz Kopra, ki je bil posebej nenaklonjen taboru Kodermaza, je na primer poudarjalo tudi, da je bilo na enem od zadnjih taborov v Kubedu, vsaj polovica žensk. V nekaterih poročilih posebej opozarjajo, da so ženske prišle na zборе tudi v imenu svojih odsotnih mož. Slovenski časopisi so posebej zapisali, da so v akcijah političnega nasilja, s katerimi so svoje slovenstvo izkazovali na podeželju, sodelovali tako fantje kot dekleta. Tudi pri aretaciji osumljencev niso delali izjem. V incidentu na Jančah naj bi po rekonstrukciji slovenskih časopisov sodelovale tudi ženske, ki naj bi celo ukradle društveno zastavo in tako turnarje še huje ponižale, a tega v sodnem procesu niso potrdili.

Karikatura Turnarjev, ki bežijo.

(Vir: Brenčelj 1869, št. 19,
URN:NBN:SI:doc-51Y4594A.
Dostopno na: <http://www.dlib.si>,
dostop: 15. 11. 2018.)

MNOŽIČNO IZRAŽANJE POLITIČNIH MNENJ IN VKLJUČITEV V OBSTOJEČI SISTEM

Politične ideje so se morale z množičnih javnih političnih zborovanj prenesti tudi na druge politične ravni, kot je opozarjal v svoji brošuri Vošnjak. Leta 1868 so o Zedinjeni Sloveniji in jezikovni enakopravnosti razpravljali v štajerskem deželnem zboru. Le nekaj dni po taboru v Žalcu so slovenski poslanci in hkrati eni od utemeljiteljev taborov zahtevali Zedinjeno Slovenijo v štajerskem deželnem zboru in nekaj dni pozneje vložili še **interpelacijo, naj se končno uresniči zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih**. Poslanec štajerskega deželnega zbora Mihael Herman je na zasedanju izrekel tudi besede: »Zastonj sedimo tu, v tem deželnem zboru ne bomo slovenski poslanci nikdar nič dosegli ... Tega zla ne bomo prej odpravili, dokler se Slovenci ne ločijo od vas in se ne združijo vsi v eno celoto.« Četudi so zgodovinarji do drže kranjskih in goriških slovenskih poslancev kritični, je bilo na Štajerskem drugače. Tam je interpelacija, ki sta jo jeseni 1868 vložila Mihael Herman in Josip Vošnjak in je od štajerske vlade zahtevala uresničitev enakopravnosti slovenskega jezika, podprlo pa jo je več kot 100 spodnještajerskih občin,

⁴³ Prim. Slovenski narod, 12. 8. 1869.

V gostilni „pri Avstriji.“

Slovana. Krčmarica, zdaj bi že bilo enkrat čas, da bi tudi midva kaj dobila. Drug bo čisto kmalu že vsi siti.

Karikatura ponazarja odnos oblasti do narodnih zahtev Slovencev in Slovanov habsburške monarhije sploh.

(Vir: Brenčelj 1880, št. 11 in 12, URN:NBN:Sl:doc-GS81E4TC. Dostopno na: <http://www.dlib.si>, dostop: 15. 11. 2018.)

spodbudila **največje deklaracijsko gibanje** po letu 1848. Nadaljevalo se je z pritiskom glede najbolj radikalne politične zahteve: zahteve po Zedinjeni Sloveniji. **Slovenski poslanci** iz različnih dežel so se sicer na **skupnem sestanku septembra 1869 v Ljubljani** dogovorili, da vložijo v svoje deželne zbornice peticije za **Zedinjeno Slovenijo**. Štajerski poslanci so to naredili najprej, a je peticijo vladni komisar označil kot neustavno. Sledili so jim goriški poslanci, a kaj ko sta peticijo podpisala samo dva od slovenskih poslancev. Kranjski deželni zbor, ki je edini imel slovensko večino, pa je namesto peticije o Zedinjeni Sloveniji vložil le peticijo o večji avtonomiji posamezne dežele, ideje Zedinjene Slovenije pa ni omenil niti z besedo. Tudi zahteva tabora v Goriških Brdih – da bi se meje sodnih in upravnih okrajev določile glede na to, kje živijo pripadniki določenega naroda –, ki je bila vložena v goriški deželni zbor, ni dobila podpore vseh slovenskih poslancev.⁴⁴

SKLEP

Avstro-Ogrska je po sprejetju nove zakonodaje postajala relativno moderna ustavna monarhija. Njen razvoj demokracije je bil primerljiv z večino evropskih držav. Konec šestdesetih let je v slovenskem političnem razvoju zelo pomemben: volitve leta 1867 in tabori v obdobju 1868–1871 so bili izraz organiziranega in množičnega slovenskega političnega gibanja. Politično aktivnost so sodobniki takrat enačili z narodno aktivnostjo. Tabori so tako znova in širše kot kadarkoli prej utrdili idejo Zedinjene Slovenije, saj so med slovenskim podeželskim prebivalstvom utrdili zahtevo po njej. Slovensko narodno gibanje so oživili in »politično razgibali« ter razširili v različne družbene skupine, tudi tisto, ki do tedaj ni veljala za del političnega telesa – kmete. Tabori so tako posebej zagovarjali radikalno idejo Zedinjene Slovenije, vključno z upravnim preoblikovanjem dežel, med njimi tudi tistih, katerih meje so bile že več stoletij enake. Še posebej pomembna pa je

⁴⁴ Marušič, Ne vdajmo, str. 8.

bila zahteva v duhu temeljnih človekovih pravic, sprejetih leto pred tem, da bi se slovenščina uporabljala v šolah (izobraževanju), uradih in na javnih mestih. Slovenščina je tako postajala jezik, ki so ga v svojem vsakdanu uporabljali tako meščani kot tudi intelektualci.

S spodbujanjem kolektivnih čustev med tistimi, ki niso znali brati, so tabori uspeli uveljaviti slovensko identiteto kot sestavni del identitete podeželskega prebivalstva. Način je bil več kot primeren, saj so bila praznovanja, sejmi in prošnja že stoletja del kulturnih praks, do katerih so bile oblasti vedno kritične. Del prebivalstva na podeželju pa tudi učence in študente kot prihodnje izobražence so ravno na taborih navdušili za slovensko identiteto, slovenske simbole in barve (zastavo), ki so postali sestavni del dogodkov tudi na podeželju. Odnos oblasti do izkazovanja slovenskih narodnih simbolov in s tem identitete pa predstavljamo še z dogajanjem na Igu pri Ljubljani, kjer so leta 1869 želeli ljubljanske meščane sprejeti s slovensko zastavo, zato so po vasi zbirali denar za njeno izdelavo. Na zastavo so pripeli tudi trak z napisom, ki je spominjal na tabor v Vižmarjih. Najprej so želeli, da bi prišli na Studenec/Ig Sokoli, a tem ljubljanske oblasti celo poletje 1869 niso dovolile organizirati kakršnega koli dogodka na prostem. Ko so zastavo izdelali, pa so jo želeli pokazati vsem in so z njo korakali v sprevodu. Zaradi kršenja zakona o političnih dogodkih in incidenta, ki je sledil, ko so pregnali orožnike, pa so si prislužili daljše zaporne kazni. Orožnike je tja poslal okrožni glavar, ker je vedel, da Sokolom niso izdali dovoljenja za organizacijo izleta, in ker je rigorozno preganjal kršenje zakona. V vas je za kratek čas prišla tudi vojska, da bi zagotovila red. Nekateri udeleženci dogodka so s posebnim ponosom ali pa zato, da bi izkazali odkrit politični protest, na verižicah nosili tudi spominske medalje z raznih taborov. Zaton kolektivnih množičnih zborovanj sta povzročili politika dunajske vlade pa tudi radikalizacija dela podeželskega in tudi mestnega prebivalstva, ki se je zapletalo v javne konflikte z nasprotniki. Več incidentov pa so izzvali tudi okrožni uradniki in orožniki.⁴⁵

Čeprav gre za zelo individualne spomine, pa za konec dodajmo stavek iz ene zadnjih knjig uglednega zgodovinarja Branka Marušiča, ki se je tematike taborov kot študent zgodovine lotil tudi zato, ker mu je babica večkrat s ponosom pripovedovala, kako je njen oče, nje-gov pradedek, nosil zastavo na tretjem taboru in prvem taboru na Goriškem v Šempasu.

VIRI IN LITERATURA

Brencelj
Kmetijske in rokodelske novice
Slovenski gospodar
Slovenski narod

Cvirn, J. (1992). Nemški tabori na Slovenskem (1869). Zgodovinski časopis, 46, št. 2, str. 175–185.

Cvirn, J. (2015). Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete in Celje: Zgodovinsko društvo Celje.

Cvirn, J. (2006). Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v Habsburški monarhiji. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918). Ljubljana: Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta.

Čuček, F. (2016). Svoji k svojim. Na poti k dokončni nacionalni razmejitvi na Spodnjem Štajerskem v 19. stoletju. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

⁴⁵ V Slovenskem narodu so takole kritizirali ravnanje kranjskih oblasti: »Še do zdaj neutešene razkačenosti kranjsko slovenskega ljudstva je kriva sama čudovita uradna breztaktnost, ktera ljudstvu ne da ne časa ne pokoja, da bi se pomirilo. Postali smo otročja igrača v rokah razkačenih nemškutarjev in samovladnih uradnikov, kateri o nas tako poročajo dunajskim ministrom, da ministri potem cesarju pripovedujejo, kot da se je v kranjski deželi vnel očiten upor (punt), kar je vse grda laž«. Slovenski narod, 20. 7. 1869.

- Kramar, J. (1970). Prvi tabor v Istri. Koper: Komisija za zgodovino pri pripravljalnem odboru za proslavo 100-letnice tabora v Kubežu in Pokrajinski muzej Koper.
- Malle, A. (1987). Tabori na Koroškem. V: Zgodovinski časopis, letnik 41, št. 4, str. 605–609.
- Marušič, B. (2016). Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Marušič, B. idr. (1969). Ne vdajmo se! Ob stoletnici briškega tabora 1869–1969. Dobrovo v Brdih: Pripravljalni odbor za proslavo stoletnice tabora v Brdih.
- Matić, D. (2002). Nemci v Ljubljani 1861–1918. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.
- Melik, V. (2002). Slovenci 1848–1918. Maribor: Litera.
- Slovenska kronika XIX. stoletja 1861–1883. Ljubljana: Nova revija, 2001.
- Stergar, R. (2004). Slovenci in vojska, 1867–1914. Slovenski odnos do vojaških vprašanj od uvedbe dualizma do začetka 1. svetovne vojne 1914. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.
- Štih, P., Simoniti, V., Vodopivec, P. (2016). Slovenska zgodovina: od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja. Ljubljana: Modrijan.
- Taborsko gibanje na Slovenskem. Ljubljana, Ljutomer, 1981.
- Tuma, H. (1997). Iz mojega življenja. Ljubljana: Založba Tuma.
- Vošnjak, J. (1906). Spomini. Drugi zvezek. Ljubljana: Slovenska Matica.
- Vošnjak, J. (1869). Slovenski tabori: za prosto slovensko ljudstvo. Maribor: Slovensko politično društvo.